

MUSIQA TA'LIMIDA MUSIQIY FAOLIYATLAR: BOLALAR MUSIQIY CHOLG'ULARIDA IJROCHILIK FAOLIYATI

A'zamova Muhlisaxon A'zam qizi

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: ushbu maqolada bolalar musiqiy cholg'ularida ijrochilik faoliyatining musiqiy ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Bolalarda musiqiy qobiliyatni rivojlantirish, ritm tuyg'usi, eshituv madaniyati va estetik didni shakllantirishda ijrochilik faoliyatining samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, maqolada bolalar cholg'ulari bilan ishlashda qo'llaniladigan pedagogik metodlar, ijrochilik mashg'ulotlarini tashkil etishning bosqichlari va ularning ta'limiy-tarbiyaviy natijalari haqida fikr yuritiladi. Muallif musiqiy cholg'ularda ijro etish orqali bolaning shaxsiy faolligi, ijodiyligi va emotsional rivojlanishi qanday rag'batlantirilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, ijrochilik faoliyati, bolalar musiqiy cholg'ulari, musiqiy rivojlanish, pedagogik metodlar, estetik tarbiya, ritm tuyg'usi, musiqiy eshituv.

MUSICAL ACTIVITIES IN MUSIC EDUCATION: PERFORMANCE ACTIVITY ON CHILDREN'S MUSICAL INSTRUMENTS

Azamova Mukhlisakhon

Student of Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes the role and importance of children's performance activities on musical instruments in the process of musical education. Effective methods of performance activities in developing musical abilities, a sense of rhythm, aural culture and aesthetic taste in children are highlighted. The article

also discusses the pedagogical methods used in working with children's instruments, the stages of organizing performance classes and their educational and educational results. The author shows how the child's personal activity, creativity and emotional development are stimulated by playing on musical instruments.

Keywords: *music education, performing activities, children's musical instruments, musical development, pedagogical methods, aesthetic education, sense of rhythm, musical hearing.*

Musiqqa ta'limi bolalarning estetik dunyoqarashini shakllantirish, ularning his-tuyg'ularini boyitish va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, bolalar musiqiy cholg'ularida ijrochilik faoliyati — ya'ni turli cholg'ularda oddiy kuylarni chalish, musiqiy tasvirlarni ifodalash va guruhli ijroda qatnashish orqali bola shaxsining ko'p qirrali rivojlanishiga xizmat qiladi. Mazkur maqolada bolalar musiqiy cholg'ularida ijrochilik faoliyatining ahamiyati, ta'limiy va tarbiyaviy vazifalari, hamda bu faoliyatni tashkil etish metodikasi haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichlarida ijrochilikka bo'lgan qiziqishni oshirishda pedagogning roli yoritib beriladi.

Bolalarning musiqiy bilimlar tizimida musiqqa tinglashning ahamiyatini baholash murakkabdir. Musiqqa tinglamay madaniyatni o'rgatish, dunyo musiqqa san'ati durdonalari bilan tanishtirish, musiqaning ifoda vosiralarini o'rgatish, yuqori musiqqa san'ati asarlariga nisbatan muhabbat uyg'otish mumkin emas. Bu sifatlarni shakllantirishda musiqqa tinglash jarayonining juda katta o'mi bor. Musiqqa tinglash jarayonida, bolalar turli bastakor va kompozitorlar asarlaridan namunalarni tinglaydilar. Shostakovichning ta'biri bilan aytganda: „Musiqani sevish uchun, avvalam bor uni tinglash kerak...“ Vatan, do'stlik haqidagi, mehnat va boshqa jismoniy hamda aqliy faoliyatlar mavzusidagi asarlarni tinglash, bolalarga ijobiy ta'sir qiladi. Bola tinglagan musiqqa yoki san'at asari haqida birorta savol bermasa,

unda biror hissiyot vujudga kelmasa, shaxsiy hissiyot va munosabat bilan bog'lanmagan xabar tarzidagi aloqagina paydo bo'lsa, demak vazifa bajarilmagan, maqsadga erishilmagan hisoblanadi.

V.I.Petrushin ((Musiqiy psixologiya» asarida musiqa"ing psixologik xususiyatlari haqida to'xtalar ekan, musiqa idrokiga ham to'xtalib o'tadi. Uning fikricha, tinglovchi biror bir musiqiy asarni tinglaganda, uning muallifi va kuyning nomini avval eshitgan bo'lsa darhol aniqlay oladi. Har bir musiqiy asar insonning hayoti davomida orttirgan taassurotlari, kechinmalarini uyg'otadi. Lekin tinglovchi musiqiy asarni tinglaganda, o'zining emas, balki kompozitorning kayfiyati, his-tuyg'ularini musiqaning ifoda vositalari orqali anglashi kerak. V.Petrushinning fikriga ko'ra, musiqiy idrokni shakllantirish bu musiqiy eshitish qobiliyatini shakllantirishga bog'liq ekan. Lekin u yana shuni ta'kidlaydiki, kishining tarbiya ko'rgan muhiti, bilimi, yoshi ham uni musiqiy idrokiga sezilarli ta'sir ko'rsatar ekan. Har bir kishining musiqiy didi uning turar joyi, yashash muhiti va uni o'rab turgan itimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq, deb hisoblaydi, V.Petrushin. Olim yana „... musiqiy idrok tafakkuming boshlang'ich bosqichi...” - deydi.

Musiqqa madaniyati darslarining o'ziga xos xususiyatlaridan biri unda musiqa ta'limining ko'pgina faoliyatlari qamrab olinadi. Bu faoliyat turjari ichida xor bo'lib kuylash va musiqiy asar tinglash jarayonida bolalarning musiqiy didini shakllantirish yetakchi o'rinni egallaydi. Shuningdek, mashg'ulotning tarkibiy qismlari - qo'shiq kuylash, musiqa cholg'u asboblari jo'r bo'lish, musiqa ostida ritmik harakatlar qilish jarayonlarida ham bolalarning musiqiy didlari shakllantirib boriladi. Bolalarda musiqaga havas uyg'otish uchun ularning eshitayotgan musiqa asarlarini sevish katta ahamiyatga egadir. Bu hislat faqat yuksak badiiy-estetik saviyadagi asar vositasida amalga oshiriladi. Inson yaxshi qo'shiqni mahoratli ijrochidan tinglaganda unda musiqiy asarga nisbatan taassurotlar, fikr-muiohazalar uyg'onadi. Tinglovchilarning qo'shiqni qanday idrok etishlari, undan qanchalik ta'sirlanishlari,

musiqiy asaming tinglovchilar hissiyotiga va ongiga ta'siri musiqaning qanday yangrashi, sozanda yoki xonandaning asarni qay darajada ijro etishiga bog'liqdir.

Zamonaviy musiqiy tarbiya tizimida ayniqsa, bolalar bog'chasida musiqiy mashg'ulotlar o'tkazishda musiqiy o'yinchoq va musiqa cholg'u asbolari o'ta muhim va nozik hisoblanadi. Bu faoliyat turi boshlang'ich maktabda ham qo'llaniladi. Bolalar musiqa cholg'ularida chalish - o'quvchilarning jamoaviy ijrochilik faoliyati turlaridan biridir. Uning dars (mashg'ulot)dagi o'rni o'quvchining musiqiy qobiliyatini yuzaga chiqarish va rivojlantirish, kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining badiiy tajribasini boyitish, ijrochilik faoliyatiga qiziqish uyg'otishdir. Dars (mashg'ulot) sharoitida bolalar cholg'u asboblarida ijrochilik faoliyatini qo'llash bir necha o'quv-pedagogik vazifalarini hal etishga qaratilgan:

1) o'quvchilarni dars (mashg'ulot) va sinfdan tashqari hamda bo'sh vaqtlarda ijrochilik faoliyatiga undash;

2) ularda badiiy did va qiziqishlari shakllanishiga yordam berish;

3) jamoaviy ijrochilikka qiziqishlar shakllanishiga yordam berish;

4) cholg'ular tembrlarini farqlash, uining jaranglashdagi uyg'unligini his eta olishlariga erishish;

5) musiqiy qobiliyatlarning (lad, ritm, shaklni his etish, tembr, melodik, garmonik eshituv, xotira) rivojlanishini faollashtirish;

6) o'quvchilarda musiqiy ifoda vositalarining ahamiyati haqidagi tasavurni shakllantirish.

Bu vazifalarni amalga oshirishda musiqiy-o'quv repertuari va ish metodlari hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Dars (mashg'ulot)da qo'llaniladigan musiqiy materialning eng asosiy xususiyati - uning serqirraligidir, ya'ni bir yoki bir necha asaming o'zida bir qator tasavvur, malaka, ko'nikmalar shakllantirilishi imkoniyati borligidadir. Bundan tashqari, musiqiy material (musiqiy asar) o'quvchilar va o'qimvchining birgalikdagi ijrosi uchun qulay bo'lishi va ijodiy harakatlarni

shakllantirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Bolalar cholg'ularida chalish eshituv va ovoz koordinatsiyasi (muvofiqligi) bo'sh bo'lgan o'quvchilarning musiqiy-ijodiy rivoj uchun ham ayniqsa foydalidir.

Musika o'qituvchisi (rahbari) musika cholg'ulari yordamida bolalarni musiqaga mos ravishda harakat qilishga o'rgatadi. Bolalar tanishib bo'lgan kuylariga mos ohang chalishni ritmga mos usul berishni, yengil bo'lgan kuylarni ijro etishni, qo'shiq kuylash jarayonida jo'r bo'lishni o'rganadilar. Bolalar cholg'ulari .sof jaranglashi, toza sozlanishi o'ziga xos tembriga ega bo'lishi, ko'rinishi va og'irligi jihatdan bolalarga mos bo'lishi kerak. Ta'mir talab cholg'ular bolalarga berilmasligi kerak. Dars (mashg'ulot)lar natijasida o'quvchilar quyidagilarni bilishlari lozim: - cholg'ular nomlarini va ularni ehtiyoj qilish yo'llari;

- cholg'ular tembrlarini eshituvda farqlash ya ularning ifodaviylik xususiyatlarini anglashlari;

- har qaysi cholg'u asbobida chalish usullari va yo'llarini o'rganish;

- cholg'ularda tovush hosil qilish va tovush yo'naltirishning (legato, stakkato) ifodaviylik ahamiyatini tushunish; - ansambl ijrochiligi malakalarini hosil qilish, murakkab bo'lmagan kuylarni chala olish;

- tovush balandligiga ega cholg'ularda baland va past tovushlarning joylashuvini bilish, nota nomlari va ularning nota chizig'idagi o'rnini bilish.

Dars (mashg'ulot)dagi ish natijalari ko'proq cholg'ularga bog'liq. Shuning uchun ba'zi cholg'ularning tovush sifatiga, tovush hosil qilish texnikasi talablarini hisobga olish zarur.

Darsda musika cholg'ularida ijroga o'rgatish, musiqiy cholg'ulashtirish vazifasini bajarish darsga halaqit beradi, o'quvchilarni chalg'itadi, - degan fikr mavjud. Agar o'qituvchi II yoki III sinfning besliinchi-oltinchi darslari davomida mazkur faoliyatni kiritisa, albatta bolalar cholg'ularni o'rganishda chalg'iydilar. Bunday holatni yuzaga keltirmaslik uchun, birinchi navbatda bolalarga musiqiy cholg'ular o'rniga oddiy shiqildoqlar va tayoqchalar berish zarur. Darsdan avval har

bir o'quvchida u yoki bu o'quv quroli bo'lishi kerak. Ayrim cholg'ular buzilib qolishi mumkinligi ehtimoldan holi emas. Chunki bolalar ulardan qay yo'sinda foydalanish, vazifani bajarishda uning to'g'ri yoki noto'g'riligini bilish jarayonida bevosita o'zlari sezmagan holda sirjdirib qo'yishlari mumkin.

Bolalar cholg'u asboblari klassifikatsiyasi Bolalar cholg'u asbolarini bir necha turlarga bo'lishi mumkin (avvalgi mavzularga qarang).

1) Jarangli asboblarga - balandligi aniq bo'lgan o'yinchoq asboblari, shiqildoq, buben, baraban, kostanetalar kiradi.

2) Bir xil balandlikda tovush chiqaradigan asboblari - ular yordamida har xil ritmlarni bir ohangda ijro etish mumkin. Sumay, rojoklar kiradi.

3) Diatonik va xromatik. tovushqatorlarga ega bo'lgan asboblarga metallafon, pianino, royalkalar, klavichalar, fleytalar, saksofonlar, bayanchalar kiradi.

Bu asboblarda bemalol qo'shiq ohanglarini ijro etish mumkin. Shuning uchun to'rt guruh asboblarining o'zi ham bir necha guruhga bo'linadi:

a) torlilar - qitira, do'mbra, balalayka, dutor, rubob va hokazo.

b) damli cholg'ular - fleyta, saksafon, nay, sumay, triollar va hokazo.

v) klavishli cholg'ular - akkordion, garmonika (bunda tovush klavishni bosib garmonikada havoni itarganda hosil bo'ladi).

g) urib chalinadigan cholg'ular - bubenlar, uchburchak, tarelka, baraban, metallafon, kselofonlar kiradi.

Musiqada didaktik o'yinlar jarayonida musiqiy cholg'ular ahamiyatini oshib boradi. Bolalardan tovushlarni balandligi, uzunligi, tempi, dinamikasi haqida bilishlari talab qilinadi. Tovush balandligini sezish hissini shakllantirish uchun har xil balandlikdagi qo'ng'iroqchani baland tovushni ijro etayotganini aniqlaydilar. Ritm hissini shakllantirishda barcha urib chalinadigan asboblari guruhidan foydalanish mumkin. Dinamik eshitish qobiliyatini aniqlash uchun barcha asboblarni qo'llash mumkin.

Bolalar musiqa orkestrini tuzish uchun iloji boricha bir xil asboblar guruhidan foydalanish mumkin. Bunday orkestrlarni tashkil etishda ovozi past asboblardan ko'proq, ovozi balandlari kamroq ishlatilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, bolalar musiqiy cholg'ularida ijrochilik faoliyati nafaqat musiqiy ko'nikma va malakalarni shakllantiradi, balki ular orqali estetik tarbiya, emotsional rivojlanish, ijtimoiy muomala va o'zini ifoda etish qobiliyatlari ham yuksaladi. Ta'lim jarayonida ijrochilik faoliyatini to'g'ri tashkil etish, bolalarning yosh xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda mos metodlar va cholg'ular tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, musiqiy ijrochilikni bolalar hayotiga keng tatbiq etish musiqiy ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ashiraliyeva M.Q.Q., Xolmo'minov M.Z.O.L. YOSHLARNI TARBIYALASHDA MUSIQA TA'LIMINING MAQSAD VA VAZIFALARI //Oriental Art and Culture. – 2022. – T. 3. – №. 4.
2. M.Xolmo'minov. Miliy madaniyat – renessans poydevori [Matn]: monografiya. – Toshkent: «Donishmand ziyosi».
3. To'G'Onboyeva Z., Xolmo'Minov M. M. MADANIYAT VA SAN'AT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI //Oriental Art and Culture. – 2022. – T. 3. – №. 4.
4. Finlandiyaning 100ta ijtimoiy innovatsiyasi/Finlandiya qanday qilib Finlandiya bo'ldi: siyosiy, ijtimoiy va maishiy innovatsiyalar. – T.: „Sharq”.
5. O.Faziyev va boshqalar «O'zbekiston maktablarida musiqiy nafosat tarbiyasini tashkil etish bo'yicha metodik qo'llanma» 1992.
6. D.Kabalevskiy «Bolalarga musiqa darsida qanday so'zlash kerak» 1977y.

7. Султонова Н. А., Ўлмасова К. КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ //Интернаука. – 2020. – №. 3-2.
8. N.A Sultonova, Ibragimova Sh, D. Xolqoziyeva // TECHNOLOGIES OF URBRINGING CHILDREN IN MODERN FAMILIES / 2020/3 European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences – 2- 3.
9. R.G‘.Qodirov “Musiqa psixologiyasi” Toshkent 2005 y.
10. S.I.Musabekov “Musiqa tarbiyasi” Toshkent 1973 y.